

Kósztolni a szép-tudományba

Kóstolni a szép-tudományba

Tanulmányok
a Fiatal Művészettörténészek
IV. Konferenciájának
előadásaiból

KÓSTOLNI A SZÉP-TUDOMÁNYBA

*Tanulmányok
a Fiatal Művészettörténészek
IV. Konferenciájának
előadásaiból*

Kóstolni a szép-tudományba

Tanulmányok a Fiatal Művészettörténészek IV. konferenciájának előadásából

Főszerkesztő: Székely Miklós

Szerkesztők: Dragon Zoltán, Entz Sarolta Réka, Raffay Endre, Szerdahelyi Márk, Tóth Áron

Grafikai terv, tördelés: Papp Gyula

Szöveggondozás: Asztalos Emese

A borítón a berhidai Szent László templom belső kapujának részlete látható. Konceptió: Sidó Anna, fotó: Szerdahelyi Márk.

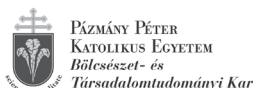
A kötet megjelenését támogatta:

Magyar Tudományos Akadémia

Bölcsészettudományi Kutatóközpont Művészettörténeti Intézet

Nemzeti Kulturális Alap

Pázmány Péter Katolikus Egyetem Bölcsész- és Társadalomtudományi Kar

© Szerzők

© Szerkesztők

© Fotósok

© Grafikusok

© CentrArt Művészettörténészek Új Műhelye Közhasznú Egyesület

© Fényképek intézményi jogtulajdonosai: Artur Żmijewski; Central Booking Gallery, NYC, USA; Elek István hagyatéka; ZKM | Center for Art and Media Karlsruhe, Németország; Erdélyi Unitárius Egyház Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár, Románia; Fajó János; Foksal Gallery Foundation, Varsó, Lengyelország és Galerie Peter Kilchman, Zurich, Svájc; Forgács Péter; Forster Gyula Nemzeti Örökségvédelmi és Vagyongazdálkodási Központ, Fotótár, Műemléki Tervtár; Hargita Megyei Állami Levéltár, Csíkszereda, Románia; Jan de Nys, Aalst, Belgium; Kiel University Library, Kiel, Németország; London, The British Museum / Trustees of the British Museum, Egyesült Királyság; Magyar Építészeti Múzeum, Budapest; Márton Áron Gimnázium gyűjteménye, Csíkszereda, Románia; MTA KIK Kézirattár, Budapest; National Gallery of Art, Washington D.C.; Országos Széchényi Könyvtár Mikrofilmtár, Budapest; Petőfi Irodalmi Múzeum, Budapest; Róma, Scuola Lante della Rovere; Római Katolikus Gyűjtőlevéltár, Kolozsvár, Románia; Soproni Múzeum, Storno-gyűjtemény; Szépművészeti Múzeum – Magyar Nemzeti Galéria, Budapest; Laczkó Dezső Múzeum, Veszprém.

A kiadványban megjelent írások tartalmaért és a képek jogtisztaságáért minden esetben a tanulmány szerzője felelős.

The authors of the essays are responsible for the contents of the texts as well as for obtaining permission to reprint the images included in their essays.

ISBN 978-963-88825-5-4

CentrArt, 2014

CentrArt

Tartalomjegyzék

<i>Előszó</i>	7
ROSTÁS TIBOR	
<i>Graeco opere – görög modorban II.</i>	
<i>A veszprémi „Gizella-kápolna” és a lékai várkápolna 13. századi falképei</i>	9
KOVÁCS GERGELY	
<i>A felvinci református templom italobizánci stílusú falképei</i>	33
KÓNYA ANNA	
<i>Ikonográfiai összefüggések az alcinai templom falképein</i>	45
MEZEI EMESE	
<i>Hétköznapi jelenetek egy késő középkori kályhán¹</i>	61
PÁL EMESE	
<i>Rubens Szamosújváron?</i>	71
PÁSZTOHY JÚLIA	
<i>Pákei Lajos villa- és lakóház-építésze</i>	85
VARGA ORSOLYA	
<i>Lang Adolf Szegeden és Pécsen</i>	97
SALAMON GÁSPÁR	
<i>Tagok és ragok</i>	
<i>Építészet és nyelv kapcsolata Schulek Frigyes terminológiai kísérletezéseiben</i>	113
IMECS-MAGDÓ ESZTER	
<i>Borszékfürdő modernizációja a 20. század elején</i>	125
GÁL ZSÓFIA	
<i>A kolozsvári Arany János utcai bérvillák</i>	143
LADÓ ÁGOTA	
<i>Az Erdélyi Római Katolikus Státus csíkszeredai főgimnáziumának tervezéséről</i>	157
BALDAVÁRI ESZTER	
<i>A német korai Jugendstil hatása Körössy Albert Kálmán építőművészetére</i>	173
ZSOLDOS EMESE	
<i>A pécsi Jókai-ünnepély képi emlékezete</i>	187

F. DÓCZI ERIKA	
<i>A Betonszemle folyóiratról</i>	199
SEBESTYÉN ÁGNES ANNA	
<i>Molnár Farkas és az építészeti szaksajtó mechanizmusai a két világháború közötti Magyarországon</i>	211
JÁSZ BORBÁLA	
<i>Funkcionalizmus és racionalizmus között Adolf Behne elemzése a modern építészet hőskorából</i>	225
DÉNES MIRJAM	
<i>Ki a naiv? A Dallos Marinka kutatás alapvető kérdései a naiv művészet jellemzőinek tükrében</i>	235
BRUNNER ATTILA	
<i>A magyar játéktervezés történetének néhány kérdése</i>	251
SIMON BETTINA	
<i>Egy festménysorozat öndefiníciója. Károlyi Zsigmond Mérték-képei</i>	265
BRADÁK SOMA	
<i>A rendszerváltás performansa. Elek István köztéri akciói 1985 és 1993 között</i>	277
DUDÁS BARBARA	
<i>Globalizálódó művészet lokális problémákkal – avagy mi történt a művészet vége óta?</i>	295
GÁRDONYI LÁSZLÓ	
<i>A képregény metamédiuma</i>	307
KOSINSKY RICHÁRD	
<i>Michael Fried befogadáselmélete</i>	321
JAN ELANTKOWSKI	
<i>Replaying Memory. Holocaust and Video Art in Péter Forgács's "Meanwhile Somewhere... 1940-1943" and Artur Żmijewski's "The Game of Tag"</i>	331
Személy- és helymutató	343

Lang Adolf Szegeden és Pécsen

Varga Orsolya

A különböző korszakok építészeti stílusai mindenekelőtt arra törekednek, hogy saját koruk elvárásainak meg tudjanak felelni. A 19. század második felének építésze ezek alapján a nagyipar, a kereskedelem, a fejlődő gazdaság, a változó államszervezetek és a növekvő polgárság igényeit kellett, hogy kielégítse. A neoreneszánsz XIX. századi térhódításának okát a reneszánsz eszmerendszerében kell keresnünk, hiszen a városi kultúra, az egyén szabadsága és a tudományos gondolkodás ekkoriban kezdett a polgári réteg alapelveivé és értekeivé válni, valamint az is tagadhatatlan, hogy a reneszánsz épületek nemes és elegáns megjelenése csodálatot váltott ki a korszak emberéből.

Az 1850-es években Bécsben a város magját körülvevő falak lebontását határozták el, mivel az már nem felelt meg hagyományos feladatának, és gátat szabott a belváros fejlődésének. Ennek köszönhető az úgynevezett Ring kiépítése 1859 és 1872 között.¹ Az új főútvonalon számos jelentős köz- és lakóépületet emeltek, így az operát, múzeumokat, egyetemi épületet, parlamentet, városházát, galériát és könyvtárat. Ezeknek az épületeknek a meghatározó stílusává a neoreneszánsz vált, ennek a stílusnak pedig az egyik legjelentősebb bécsi képviselője Heinrich Ferstel, aki egyúttal Lang Adolf egyetemi tanára is volt. A magyar építés számára így tehát az eszmei és az épített környezet példája is adott volt ahhoz, hogy a neoreneszánsz stílusban való tervezés útján induljon el.

Az 1870-es években Bécs után Budapesten is a neoreneszánsz vált az uralkodó stílussá, bár korai elemei már megjelennek az Ybl Miklós által 1860 és 1862 között épített Budai Takarékpénztár épületén is.² Az első teljes egészében neoreneszánsz alkotás az Akadémia 1862 és 1864 között épült székháza, amit Friedrich August Stüler tervezett. Igazán nagy lendületet a neoreneszánsz stílusa a kiegyezés után kapott, amikor létrejönnek a nemzeti államigazgatási szervek, melyeknek új épületekre volt szüksége, valamint ezzel egy időben az ipar és a kereskedelem is szinte ugrásszerű fejlődésnek indult, ami szintén építkezésekhez vezetett. A kiegyezés ugyanakkor megnövelte Pest-Buda jelentőségét is, és megalapozta a vágyat, hogy európai szintű nagyvárossá fejlődhessen. Ennek egyik első lépését a városrendezésben látták, aminek érdekében 1871-ben pályázatot írtak ki. A pályázaton Lechner Lajos nyert, aki a Sugárút épületeinek alkalmas stílusaként a neoreneszánszot jelölte meg.³ Az 1875-től épülő Opera, a Sugárút legreprezentatívabb épülete – melynek már pályázatában is az szerepelt, hogy az említett stílusban kell megtervezni – végérvényesen meghatározta a városban a neoreneszánsz vezető szerepét.⁴

A fentiekből következően Lang Adolf mondhatni a legmegfelelőbb időben és helyen kezdte el pályafutását, hiszen Budapestre érkezésének idején éppen az a stílus

uralkodott, aminek szellemét Lang Bécsben, tanulmányai alatt magába szívhatta, a későbbiekben pedig sikeresen alkalmazkodott a változó ízlésvilághoz, például a neobarokk építészetéhez.

Lang Adolfot a mai magyar építészettörténet-írás csak periferikusan tárgyalja. Az általánosan elfogadott kép róla, hogy közepszerű építész, aki Bécsből jött, épített egy szép, de rendeltetésének nem megfelelő Múcsarnokot és még egy-két színházat. Az érdektelenség talán abból is adódhat, hogy munkássága feldolgozatlan, így mindezidáig csupán az átfogó építészeti ismertető néhány mondatára lehet hagyatkozni.⁵ Lang Adolf 1848. június 15-én született Smíchovban, ami ma már Prága egyik városnegyedévé vált. Édesapja Alois Johann Lang, smíchovi üzlettulajdonos, édesanyja pedig Amalia Vogel volt, anyai nagyapja, Lorenz Vogel a Liechtenstein család udvari építészeként dolgozott Lundenburgban, Morvaországban.⁶ Lang egyetemi diplomáját 1868-ban a Bécsi Műegyetemen szerezte, ahol Heinrich Ferstel tanítványa, később pedig asszisztense (1871 és 1873 között) is volt.⁷ Lang Adolf 1873-ban érkezett Budapestre a Pesti Építő Társulat építészeként, ahol bérházakat tervezett. 1874-ben megnyerte a Múcsarnok épületére kiírt pályázatot, ez az épület mind a mai napig főművének tekinthető, e munkájáért a Ferenc József-rend lovagkeresztjével is kitüntették.⁸ Az igen sikeres budapesti karrier kezdete után rövid időre visszaköltözött Bécsbe, ahol Karl König egyetemi tanár mellett asszisztens lett egy tanév erejéig, ezután Hágába, majd Bukarestbe költözött.⁹ A román fővárosban eltöltött nyolc év után egy kisebb bécsi kitérővel ismét Budapestre telepedett, ahol megismerkedett Steinhardt Antallal, és közös építészirodát nyitottak. 1899-ig dolgoztak együtt, ez idő alatt született meg a pécsi Nemzeti Színház, a szegedi Kulturpalota és Gyógyfürdő, illetve a kassai Nemzeti Színház és több budapesti bérház is. A századforduló után már Lang egyéni munkájaként épült fel a pécsi Városháza, valamint a tordai Vigadó és a Posta- és Pénzügyi Palota is. Lang Adolf 1909-ben költözött el végleg Budapestről Bécsbe, ahol élete utolsó négy évét töltötte, 1913 májusában pedig súlyos betegség következtében meghalt.¹⁰

A pécsi Nemzeti Színház (1893–1895)

Pécs első állandó színháza 1839-1840 között épült, életveszélyessé válása miatt azonban 1886-ban lebontották. A város polgárai azon szándékuknak, miszerint új színházat szeretnének építtetni, már a *Pécs* című újságban a lebontást megelőzően is hangot adtak, a lapban ugyanis „*Építsünk színházat*” címmel egy cikket jelentettek meg.¹¹ A város vezetősége az új színház felépítése érdekében létrehozta a *Színügyi Bizottságot* és a *Színház Felépítését Szervező Bizottságot*. 1890 májusára a *Színház Felépítését Szervező Bizottság* összeállította az építési programot, és országos tervpályázatot hirdetnek, melynek leadási határidejét ugyanaz év november 30-ára tűzték ki. Az elbíráló testület elnökének Czizler Győzöt nevezték ki. A pályázat sikerességét a Belügyminisztérium is támogatta 120.000 forinttal. A meghirdetett pályázatra hét pályamű érkezett, ebből kettő volt igazán megfelelő, a Lechner-Pártos és a Steinhardt-Lang építészpárosoké. Mivel az első páros beadott egy második tervet is, amelyet szignáltak, ez versenyen kívül helyezte őket, Langék tehát tulajdonképpen egyedül maradtak. Ennek is köszönhető, hogy a két

építészpárost felkérték egy újabb fordulóra, melyet szintén a Steinhardt-Lang páros nyert meg.¹²

A színház építési munkálatai 1893. június 3-án kezdődtek. Kezdetben a művezető Papp Ferenc volt, viszont ő nem rendelkezhetett elégséges szakértelemmel, ezért később Reitzer Gyulára bízta ezt a feladatot. Papp Ferenc hozzá nem értését támaszthatja alá az 1894-ben keletkezett nagy riadalom, amikor az épület első emeleti csarnokának, a pótszínpad valamint a színházi cukrászdának a falain repedések mutatkoztak, és a színpad feletti vastartók is meghajoltak. Az építészpáros szakvéleménye szerint viszont ezek nem veszélyeztették a falak és az épület egészének az épségét.¹³ Az elkészült épület végül az eredeti költségvetés kétszeresébe került, és 1895. október 5-én avatták fel. Az ünnepségre az utat, amin a fővárosból érkező méltóságok végigvonultak, az Indóházról a színházig fellobogózták, nyitó darabként pedig a *Bánk bán*t játszotta a színtársulat.¹⁴

Meghatározó év a színház építéstörténetében az 1960-as esztendő, amikor kibővítették: egy vízszintes nyaktaggal hozzá kapcsolták a nyugati oldalán álló és vele egyidős épülettömböt, így alakítva ki a kamaraszínházat. A következő évtizedek is nyomot hagytak az épületen, 1978-ra a nézőtér feletti tetőszerkezet életveszélyessé vált, ennek következtében a város vezetősége átfogó helyreállítási munkálatok mellett döntött, előbb viszont soron kívül megerősítették a tetőszerkezetet, hogy az életveszélyt elhárítsák. (1. kép)

A pécsi színház háromkupolás főhomlokzata az elegancia, a tökéletesen harmonikus szimmetria pazar fenségét árasztja magából. A főhomlokzat kétszintes és három-

1. kép. A pécsi Nemzeti Színház főhomlokzata. Fotó: Fülöp Zsuzsanna

tengelyes, a középtengely rizalitként enyhén előreugratott. A földszinti rész egészen egyszerű, sávozott falazatú, maga a főbejárat is diszkrét kiülésű félköríves nyílás, mely fölött füzérdísz található. A főbejárat keretezésének záróköveként az emeleti erkély konzolja jelenik meg. A főbejárat két oldalán egy-egy bemélyített nyílásban díszes majolika táblákat helyeztek el, amelyek a tervezők nevét és az építkezés éveit örökítik meg.¹⁵ A táblák fölött szintén füzérdísz található, és középen egy-egy stilizált kagylómotívum. A főhomlokzat emeleti részének kiképzése mindhárom tengelyben igen látványos, de a hangsúly a középső axisra esik, amely szélesebb a két szélsőnél. A tengely középen található a reprezentatív ablaknyílás, ion fejezetű pilaszterekkel közrezárva, fölötte két volutával keretezve Erkel Ferenc büsztje látható, az egész kompozíciót pedig növényi ornamentika díszíti. A középtengely két oldalsó részében két-két kompozit oszlop között kagylómotívumos fülkében szobrokat helyeztek el a tervezők, a szobrok fölött pedig gazdagon díszített kartusban a Nemzeti Színház monogramja szerepel. Az egész középtengelyt lezáró frízen megjelenik a *Nemzeti Színház* felirat, majd a timpanonban *Bacchus* figurája elevenedik meg magas dombormű formájában. A timpanon fölött záróakkordként egy háromalakos szobor-kompozíció magasodik. A szobrok pirogránitból készültek, és feltétel volt, hogy szimbolikájuk a színházhoz kapcsolódjon. A különböző díszítő-elemek natúr Zsolnay-féle majolika plasztikák, a szobrászművész Kiss György volt.¹⁶ A főhomlokzat oldaltengelyeiben, a földszinti rész kiképzése ugyanolyan egyszerű, mint a főtengely esetében. Itt egy-egy kisebb ajtó található, és ezek fölött egy-egy körablak nyílik. E tengelyekben is gazdagon megmunkált konzolok kötik össze a két szintet. Az oldaltengelyek emeleti ablakai megegyeznek a főtengely ablakkiképzéseivel, a különbséget a kavargó díszítést lezáró, női fej formálójú antefix adja, valamint a bal tengelyben Szigligeti Ede, míg a jobb tengelyben Csiky Gergely büsztje található.

Az oldalhomlokzatok kiképzése szimmetrikus lehetett, ma már viszont a jobb oldali homlokzat nem látható teljes egészében, hiszen ide épült a kamaraszínház. Ki kell emelni azonban mindkét oldalhomlokzaton a főhomlokzathoz legközelebb eső tengelyt, mivel ott ugyanolyan díszes ablaknyílás látható, mint a főhomlokzaton. A bal oldali homlokzaton Vörösmarty Mihály, a jobb oldalin pedig Kisfaludy Károly büsztje található.

Az épület egész tetőszerkezete, beleértve a három főhomlokzati kupolát és az oldalhomlokzatokon található kisméretű tornyokat, bádoffedést kapott, amelyen hangsúlyos koronázó motívumként Kiss György *Géniusz*-szobra magasodik.

A színház belseje szerkezeti felépítésében és részleteiben nem tér el jelentősen a korszak színházépítészetétől. Követi a francia kastélyépítészetben kialakult és a múlt századfordulón előszeretettel alkalmazott reprezentatív lépcsős megoldást. A főkapun keresztül a lépcső előcsarnokába jutunk, ami az első emelet után kétkarú lépcsővé válik. Ezek a fenti karok vezetnek fel a büféhez, melynek két fülkéje a tükrök megfelelő elhelyezésével káprázatos térhatást eredményez. A két félgömbzáródású fülkét egymással szemben helyezték el, és mindkettőbe három-három tükrö került, így ezek optikailag kitágítják a teret, de nem csupán lineárisan, hanem szinte 360 fokban, és egy másodperc erejéig tökéletesen összemossák a valóságot és az illúziót. A nézőtérén csakúgy, mint az előcsarnokban, a lépcsőházban és a büfében is, fehér alapon arany színű díszítést alkalmaztak, ami kiegészül a bordó kárpittal. A nézőtérén elmaradnak a korszakban megszokott hermák és kariatidák, helyettük mindkét szinten ion

pilasztereket láthatunk stilizált volutadíszekkel. A nézőtérén két különlegesen szép és kvalitásos részletet érdemes részletesebben is megfigyelni. Az egyik a színpad felső lezárása, melyen végighúzódik egy filigránosan díszített sáv, középen Pécs címerével. Ebben a korabeli szemlélők holland hatást véltek felfedezni, ami Lang hágai működésére is utalhat.¹⁷ A másik, hasonlóan különleges, szép részlet a mennyezet, mely levegős, könnyed, csipkeszerű jellege miatt szintén filigrános hatást kelt. A pécsi színházat már az építéskor villanyvilágítással látták el, ami felerősítette a nézőtér pazar színhatását, hiszen az aranszínű felületek visszaverik a fényt, és különleges vibrálást biztosítanak, amit a fehér háttér fokoz, a bordó kárpit pedig bizonyos mértékig elnyel.

A szegedi Gőzfürdő (1894–1896)

A nagy árvíz után – melynek következtében szinte a fél város megsemmisült – csak egy szűk és nem kellőképpen felszerelt gőz- és kádfürdő maradt Szegeden, így szűk-ségessé vált egy újabb, modern fürdő megépítése a közegészség javítása érdekében.¹⁸ A szegedi közgyűlés 1892-ben pályázatot írt ki a fürdő épületére a belügyminiszter által jóváhagyott 226.500 forint költségvetéssel. Öt pályamű érkezett a felhívásra, melyekből a város vezetősége a „Czimer” jeligéjűt választotta ki, Czigler Győző műegyetemi tanár segítségével. A pályamű szerzője a Steinhart-Lang páros volt, tervük mellett szólt az optimális alaprajzi kiképzés, az előkelő jelleg, a díszes homlokzat, a megfelelő világítás és a szellőzés megoldása is. Egyetlen hátránynak a bonyolult és nehezen kivitelezhető tetőszerkezetet tekintették.¹⁹ A fürdő épületét kétszárnyasra tervezték, külön női és férfi részleggel, amit azonban első körben a viszonylag alacsony költségvetés miatt elutasítottak. Az 1896. szeptember 6-án, a Millenniumi ünnepségek keretében megnyitott Gőzfürdő végül mégis külön férfi és női szárnyal várta az első bérlőjét Antal József személyében.²⁰ (2. kép)

2. kép. A szegedi Gőzfürdő főhomlokzata. Fotó: Varga Orsolya

A fürdő számára megvásárolt telek háromszög formájú volt, ezt kellett a tervezőknek maximális kihasználtsággal beépíteni. A tervező páros úgy döntött, hogy a telek formáját követő épületet terveznek, így az épület leghosszabb, 117 méter hosszúságú oldala lett a főhomlokzat. E homlokzat huszonhárom tengelyes, ami öt pavilonszerű egységre és az ezeket összekötő szárnyakra osztható, így lesz szimmetrikusan 2-5-1-2-3-2-1-5-2 osztású. A három tengely széles középső pavilon középpaxisában helyezkedik el a félköríves, tárcsadíszes párkánnyal ellátott főbejárat, amelynek két oldalán egy-egy klasszikus mintákat követő szobor található, ezt kompozit oszlopok keretezik. Az egészet egy magas, obeliszkszerű építmény zárja le, ami igazán különleges és látványos megoldás. A középpavilon két szélső tengelyében egy-egy egyszerű kiképzésű félköríves ablak található. A középpavilontól jobbra és balra található egy-egy két tengelyes összekötő rész, ami a homlokzat vonalához képest hátraugratott. Ezekben az egységekben két-két nagyméretű félköríves ablak található, mellvédjükben nyolcszárú kereszt-motívummal. Ezek végén található a két következő kupolával lefedett pavilonos egység, ezek egy tengely szélességűek és kétszintesek, két kompozit oszloppal keretelve. Az első szinten egy háromosztatú, egyenes záródású ablak található, a másodikon pedig egy íves záródású ablak, ami fölött fogsordíszes golyvázott párkány húzódik. Ezután következik mindkét oldalon az öt-öttengelyes átkötő rész, melyek szélső tengelyeit pilaszterek választják el a három középső tengelytől. Mindegyik tengelyben egy íves záródású ablak található, fölöttük fogsordíszes timpanonos szemöldöksorral. Az öt-tengelyes átkötő részek végein található két utolsó, egy-egy tengelyes pavilon, melynek kiképzése hasonló a korábbi két egytengelyes pavilonhoz, a különbséget az első szint kiképzése jelenti, mivel ezekben ablak helyett fülkék vannak, s ezekhez kapcsolódik a két utolsó tengely. Ezeket ismét csak a homlokzat vonala mögé ugratták, és egy-egy félköríves ablaknyílás található bennük. A bal oldali utolsó tengelyhez kapcsolódik a gazdasági udvarra vezető folyosó bejárata. A főhomlokzat egészét a konzolsoros koronázó párkány kazettázott attikával és antefixek sorával zárja le. A szögletes és íves formák váltakozása, az erős ki- és beugratások, valamint a kupolák dinamikus hatást adnak az egész együttesnek.

A főbejáraton át egy előcsarnokba érünk, ahonnan jobbra a férfi, balra a női szárnyba, valamint szemközt a belső udvarra juthatunk. A női és a férfi szárnyban is tükörfürdők, meleg, langyos és két hideg-vizes medence található, ezen kívül zuhany- gőzdörzsölő- és meleg lég helyiségek, pihenőterem, emeletes öltöző, hideg-vizes gyógytermek és orvosi szobák. A termek igen változatos alakúak: van kör és téglalap alaprajzú medencékkel, háromszögletű meleg lég helyiségekkel, de található félkörű, nyolcszögű és ovális tér is, ami különleges térélményt biztosít a látogatóknak.

A Lang-Steinhardt páros által a telek középső részére tervezett ovális udvaron a főbejárat tengelyében helyezkedik el a víztározó torony, és valaha a kádfürdők is innen nyíltak. A telek háromszögének belső csücskében egy második udvar található, amely körül a melléképületek csoportosulnak. Ide a főhomlokzat bal széléről nyíló folyosón át lehet eljutni, ezen keresztül bonyolították korábban a gazdasági forgalmat is.

Bár az építéspáros egyik legsikerültebb, legszebb és legelméesebb munkája szegedi Gőzfürdő, az évek múlásával mégis sok probléma merült fel vele kapcsolatban, hiszen már 1899-ben jelentkeztek hibák, amiket azonban Priváry Ferenc gépészeti felügyelő és Ligeti Béla műépítész segítségével sikerült kijavítani.²¹ Tekintettel arra, hogy a II. vi-

lágháború alatt óvóhelyként funkcionált az épület, állapota jelentősen megromlott, így került sor az első nagyszabású renoválásra 1950–53 között, ami a külső helyreállításon kívül belső átalakításokat is maga után vont. Ennek értelmében a földszinti üzlethelyiséget iszapgyógyászatá alakították, a karzatot kibővítették, a fafödémeket vasbetonra cserélték, és átépítették a gőzmosodát is. A jelenlegi állapot a második nagy helyreállítás eredménye, ami 2002 és 2004 között zajlott. Ekkor a régi női oldalon wellness részleget alakítottak ki, megfelelően ezzel a modern elvárásoknak.

A szegedi Kultúrpalota (1895–1896)

Szeged városa 1893-ban pályázatot hirdetett egy olyan épület megtervezésére, amelynek egy könyvtárhelyiségen kívül magában kellett foglalnia a Dugonics Irodalmi Társaság székhelyét, továbbá múzeumi termeket, egy képtárat és egy dísztermet is. Az első pályázati kiírás sikertelennek bizonyult az elvárásokhoz képest viszonylag kevés, 200.000 forintnyi előirányzott költségvetés miatt.²² A másodjára kiírt pályázatra kilenc pályaterv érkezett be, ezek közül választották ki a Steinhart-Lang páros munkáját, és ítélték nekik oda a 800 forintra járó első helyezést. Megvalósításra azonban nem találtak alkalmasnak egyik tervet sem, így a két első helyezett között még egy pályázatot hirdettek. A Steinhart-Lang páros a második fordulóra négy tervvázlatot nyújtott be, ezekből választották ki a görögös jellegű tervet.²³ A klasszikus ihletésű Kultúrpalotát 1895-ben kezdték el építeni Szilágyi János és Przybilla Gyula művezetésével. A milleniumi ünnepségek keretén belül 1896. szeptember 6-án adták át az épületet, bár még nem volt teljes egészében kész; az ünnepséget Dániel Ernő kereskedelemügyi miniszter vezette. Az épületet ténylegesen 1897-ben vették használatba, a Somogyi Könyvtár ekkor költözött be az emeletre, az olvasóterem és a múzeum pedig a magasföldszintre. (3-4. kép)

A szabadonálló épület háromszintes, amit az alagsor, a magasföldszint és egy emelet alkot. Jelenleg az épület főhomlokzata huszonhárom tengelyes, amit három egységre lehet osztani 7-9-7 tengelyes osztással. A két oldalsó egység 3-3 szélső tengelye utólagos

3. kép. A szegedi Kultúrpalota főhomlokzata. Fotó: Varga Orsolya

4. kép. A szegedi Kultúrpalota hátsó homlokzata, részlet. Fotó: Varga Orsolya

bővítés eredménye. A kilenc tengelyes, rizalitós középegység az első pillantásra szembeütő, hat, két szintet átfogó, kannelúrázott korinthuszi stílusú oszlopával kiemelt, fogsordíszes timpanonnal lezárt portikusza, és az előtte elhelyezkedő kocsifelhajtó támfalas, oroszlános lépcsője igazán monumentális hatást kelt. Egyetlen hibája a kocsifelhajtó meredeksége volt, ami megnehezítette annak rendeltetészerű használatát. A timpanon frízében „A közművelődésnek” felirat szerepel, ezt hivatott hangsúlyozni a főhomlokzaton elhelyezett négy szobor is: a főbejárat jobb oldalán *Klió*, a történelem, és bal oldalán *Euterpé*, a líra múzsája. A másik két szobor a két szélső oszlop előtt foglal helyet, ezek *Szókratészt* és *Homéroszt* ábrázolják.

A főhomlokzat alagsorának vakolása sávozott, a felsőbb emeleteké pedig sima. Az ablaknyílások mindegyik homlokzaton egyenes záródásúak, az alagsori ablakok egyszerűek, keretezés nélküliek, a magASFöldszinti ablakok oldalsó keretszárai korinthuszi fejezetű pilaszterre emlékeztető kiképzést kaptak, mellvédjeikben pedig nyolcágú keresztmótvum található, ami visszaköszön az ablakok felső harmadának rácszatában, az oldalegységek attikafalán és a belsőben, a kőkorlátokon is. Az emeleti ablakok két oldalán volutaszerű díszítés jelenik meg, mellvédjeiket pedig tükörbe foglalt rozettadísz ékesíti, ami a timpanon mögötti attika falon szintén feltűnik. Az ablakok különlegessége továbbá, hogy nem a Magyarországon megszokott módon nyílnak, hanem vízszintesen tagoltak, így az alsó részt lehet feltolni, ami talán eredeztethető Lang hollandiai tartózkodásának tapasztalataiból is. A homlokzat egészét fogsordíszes koronázó párkány zárja le, fölötté a már említett nyolcágú keresztdíszes attikafallal.

Az oldalhomlokzatok háromtengelyesek, és követik a főhomlokzat kiképzését, bár ezek utólagos toldások. A hátsó homlokzat tizenöt tengelyes 4-7-4 osztásban. Itt a tengelyek száma az eredeti terveknek felel meg, hiszen a két szélén a három-három-

tengelynyi hozzáépítést nem idomították a homlokzat többi részéhez, hanem sima vakolatúnak hagyták. A főhomlokzatnak megfelelően a középső hét tengely itt is rizalitot képez, továbbá található a tengelyek között négy, két szintet átfogó, kannelúrázott, korinthuszi féloszlop, ezeket két ugyanolyan kiképzésű pilaszter fogja közre. Az öt tengely szélességű fogsordíszes timpanon alatt, a frízben a tengelyeknek megfelelően világítóablakok kaptak helyet.

A főkapun át először az előcsarnokba jutunk, ahonnan a főlépcső indul, ami a kazettás mennyezetű, gazdagon festett díszteremhez vezet. Ez rajzolja ki az épület reprezentatív térsorát, amihez hozzákapcsolódik az emeleti rész közepén egy nyolcszögletű, korinthuszi oszlopokkal és pilaszterekkel, valamint tükrökben elhelyezett, rozettákkal díszített üvegtetős térrész. A főlépcsőházban található fülkében, magas talapzatokon női szobrok találhatóak, amelyek szintén allegorikus alakok lehetnek, de attribútumok híján nem sikerült azonosítani őket.

A termeket mindhárom szinten egy-egy hosszanti folyosóról lehet megközelíteni, jelenleg az alagsorban műhelyek és raktárhelyiségek, a magasföldszinten és az emelet egyik felén pedig kiállítótermek vannak, az emelet másik felében, galériákkal kettéosztott terekben helyezkedik el az irodai tömb és a könyvtár. A főlépcsőn kívül az épületben van egy kovácsoltvas csigalépcső, ami az alagsortól a padlásig vezet.

A gyűjtemények rohamosan gyarapodtak, így 1920-ra kinőtték az épületet, ami így zsúfolttá és átláthatatlanná vált, emiatt szóba került a bővítés lehetősége, amire végül 1954-ben került sor. A bővítés terveit Nagyfalusy Antal készítette, ez két ütemben valósult volna meg. Az első ütemben az épületet mindkét oldalon meghosszabbították három-három tengellyel, a második ütem az épületet U alaprajzúvá alakították volna át, ez a lépés azonban már elmaradt.²⁴ A helyproblémák így sem oldódtak meg végérvényesen, és a Somogyi Könyvtár 1984-ben saját, különálló épületbe költözött, a Közművelődési palota pedig az 1950 óta a Móra Ferenc Múzeum otthonaként működik tovább.²⁵

A pécsi Városháza (1905–1907)

Az 1907-ben átadott városháza a harmadik ilyen jellegű épület Pécs történetében, és jelenlegi tudásunk szerint Lang Adolf utolsó megvalósult műve. Bár két év alatt épült fel, maga a pályázatás botrányoktól sem mentes időszaka már 1887-ben megkezdődött, amikor a meglévő városháza-épület átalakítására és bővítésére kiírták az első pályázatot. Ezen a pályázaton Lang Adolf még nem is vett részt, hiszen ekkor Bukarestben élt. Langot 1896-ban Rauch János főmérnök javaslatára kérték fel a homlokzat, a gyűlésterem és a főlépcsőház terveinek elkészítésére, miután az első pályázatból megvásárolták a Lechner-Pártos páros és Urlich Keresztély terveit. A bizottság a Lang által 1897-re elkészített terveket megfelelőnek találta, viszont ez a belső térben túl nagy változtatásokat eredményezett volna, így ekkor már azt is elhatározták, hogy egy teljesen új épületet terveztetnek egy nagyobb telekre. Ennek érdekében megvásárolták a régi városháza mögötti telket, az új épület így szabadonállóvá válhatott. Az új tervek elkészítésére Alpár Ignácot kérték fel, aki a városban éppen a Honvéd Hadapródiszkolán építkezett. A direkt megbízatást viszont megtámadták, aminek eredményeként

5. kép. A pécsi Városháza főhomlokzata és a Király utcai homlokzat. Fotó: Varga Orsolya

1902-ben a belügyminiszter nyilvános tervpályázat kiírását rendelte el. Az újonnan kiírt pályázatra tizenhét pályamű érkezett be, köztük Lang Adolfé is. A pályaművekből a zsűri három tervet díjazott, és kettőt megvásárolt, az első díjat Alpár Ignác tervei nyerték, de a legkiválóbbnak mégis a „Vörös Kereszt” jeligéjű tervet tartották, amit Lang Adolf készített.²⁶ A bírálati jegyzőkönyvből megtudhatjuk, hogy a bizottság helyesnek ítélte az azóta elkészült épületnek talán ma is legszembetűnőbb jellegzetességét, miszerint a városházáknál megszokott torony nem a főhomlokzaton helyezkedik el, hanem a Király utcai homlokzaton. Ugyancsak a bírálati jegyzőkönyvből kiderül az is, hogy a különböző helyiségek elrendezését, a közlekedést és a választott neobarokkos stílust pozitívként jelöli meg a bíráló testület. A tervek hibája a főlépcső melletti két indokolatlan melléklépcső, de ez könnyen javítható probléma. Ami miatt azonban nem díjazhatták a tervet, az a pályázati kiírásban szereplő vásárcsarnok elhagyása volt, amelynek a helyére, vagyis a hátsó traktusba a rendőrség és a börtön helyiségeit tervezte Lang. Az eredeti kiírástól eltérő megoldás végül is elnyerte a bizottság tetszését, hiszen szintén pozitívként emelték ki.²⁷

Az 1903 áprilisában összeülő városi közgyűlés nem tartotta kivitelezésre alkalmasnak egyik tervet sem, így nem bízta meg Alpár Ignácot. Ennek anyagi okai voltak, így a két első helyezett és Langot felkérték egy zárt ajánlat megtételére, ami elég nagy felháborodást keltett, és a belügyminiszter meg is tiltotta az ilyen típusú eljárást. Az eredmény egy újabb, szűkebb körű pályázat kiírása volt, melyben Alpár Ignác már nem

vett rész, ez pedig újból felkorbácsolta a kedélyeket. A belügyminiszter végül elvette a bizottság döntési jogkörét, és csupán szakvéleményezésre adott engedélyt. Az újabb pályázaton nagy arányban Lang kapott támogatást.²⁸ **(5. kép)**

A pécsi városháza két belső udvar köré épített szabadonálló négyszintes épület. A főhomlokzata a földszinten, a harmadik és a negyedik szinten tizenegy tengelyes, az első emeleten pedig tizennégy tengelyes. A főhomlokzat egyszerre horizontálisan és függőlegesen is tagolt. A sávozott alsó két szint jelentősen elválík a sima vakolatú felső két szinttől, amit a széles övpárkány is hangsúlyoz. A főhomlokzat felső két szintjén, a két saroktengely és a három axist átfogó középső rész között három-háromtengelynyi rész a homlokzat síkjához képest sülyesedett. A főhomlokzat földszintjén a középső tengelyben található a főbejárat, amely erősen a homlokzat szintje mögé ugrik. Az íves záródású főbejáraton kívül a földszinten a nyílások egyenes záródásúak, minden második fölött félköríves ablakkal. Az első emelet nyílásai szintén egyenes záródásúak, kivételt képeznek a harmadik és a tizenkettedik tengelyben lévő félköríves fülkék. Az első és a második emelet között húzódik végig a széles övpárkány, amiben a két fülke és a középső két axis fölött egy-egy magas hullámoromzat található. A második és harmadik emelet magasságában a háromtengelyes közép részen kívül az ablakok szintén egyenes záródásúak hullámoromzattal, a második emelet első, harmadik, kilencedik és tizenegyedik tengelyében. Az ablakok között két szintet átfogó, a felső felükben kannelúrozott lizénák találhatók. A háromaxisos közép részen három, két szintet átfogó, háromosztatú, mérnökös osztással ellátott, díszes zárókövel rendelkező ablaknyílás található. Az ablakok között magasságuk felső felében vájatolt lizénák sorakoznak. A koronázópárkány vonala fölött az első és az utolsó tengely, valamint a középső rész fölött konzolokkal alátámasztott, törtívű oromzat található. A középső alatt a „*Városháza*” felirat szerepel, benne pedig díszes kartusban Pécs címere látható.

A Király utca felőli oldalhomlokzat jóval egyszerűbb, de itt található a városházákra jellemző torony, mely három szint magasságú, nyílásai egyenes záródásúak, az első szinten hullámoromzattal. A harmadik szint alatt erős kiülésű övpárkány található, fölötte díszes sávval, a harmadik szintet koronázó párkány zárja, ami fölött minden oldalon órák helyezkednek el, fölötte pedig a neobarokk toronysisak emelkedik. Az oldalhomlokzat kilenc tengelyes, 1-3-1-3-1 kiosztásban, felületi kiképzése, tagolása, ablakformái, díszítése és lezárása is megfelel a főhomlokzatnak, természetesen egyszerűbb változatban. A hátsó homlokzat – ami a Városház közre néz – az alsó szinten tizenöt, a felsőbb szinteken tizenegy tengelyes. Kiképzése még egyszerűbb, mint az oldalhomlokzaté: hangsúlyos a szintek elválasztása, a színezés és a falazati felületkezelés, valamint a két szélső tengely kiemelése. A Perczel Miklós utcára néző oldalhomlokzat ötszintes, az alsó szinten kilenc tengelyes, melynek középső tengelyben a belső udvarra nyíló kapu helyezkedik el. A felső szintek tizenhárom tengelyesek és a hátsó homlokzat kiképzését követik.

A főbejáraton át az előcsarnokba jutunk, ahonnan két irányba indulnak a lépcsők. Az épület minden szintje szimmetrikus és a termek, irodák körfolyosókról nyílnak. A növényi ornamentikás kovácsoltvas korlát, az ajtók és ablakok nagy része eredeti és igényes kiképzésű. A mennyezet neobarokk mintákat követő stukkódíszeknek mintáira a padló díszítése reflektál. A második és a harmadik szint magasságában elhelyezkedő nagyterem Jakab Dezső véleménye szerint nem olyan sikeres, mint a többi Lang-en-

teriőr, de a finom részletek azért itt sem hiányoztak.²⁹ A díszterem dongaboltozatú mennyezetét stukkódíszek gazdagítják, a karzaton jelenleg tolmácsszobák vannak, a karzattal szemközti falon pedig nagyméretű faintarzia található.

Az igen vitatott épület külső megjelenésében kissé tömörszerű, de ezt hivatott ellensúlyozni a homlokzat könnyed architektúrája, a belső terek elrendezése pedig világos és átlátható, ami funkcionálissá teszi a Városházát.

A fentiekben bemutatott négy mű kiemelését és elemzését jelen esetben az indokolta, hogy e méltatlanul elfeledett építész jelentőségét bemutatthassam, mindezt pedig lehetővé tette ez a négy, különböző rendeltetésű és stílusú középület, mely ma is majdnem változatlan formában áll, eredeti funkcióját tölti be. Fontosnak tartom hangsúlyozni, hogy a kutatás, és jelen írás célja sem az, hogy sztárépítészt faragjon Lang Adolfból, hanem az, hogy a maga érdemei szerint ítéljék meg, ehhez pedig épületei megismerésén át vezet az út.

Jegyzetek

- 1 KALMÁR Miklós: *Historizmus és századforduló*. Budapest, Nemzeti Tankönyv Kiadó, 2001.
- 2 *A magyar művészet a 19. században*. Szerk. SISA József. Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont – Osiris Kiadó, 2013. 332.
- 3 Uo.
- 4 KEMÉNY Mária – FARBAKY Péter: *Ybl Miklós építész 1814–1891*. Kiállítási katalógus. Budapest, Hild-Ybl Alapítvány, 1991. 113.
- 5 JAKAB Dezső: *Lang Adolf élete és művei*. In: *Építő ipar és építő művészet*, 41. évf. (1917) 19–23. sz.; BEKE László – GÁBOR Eszter – PRAKHALVI Endre – SISA József – SZABÓ Júlia: *Magyar Művészet 1800-tól napjainkig*. Budapest, Corvina Kiadó, 2002; DÉRY Attila – MERÉNYI Ferenc: *Európai építészettörténet 1750–1918*. Budapest, Terc Kiadó, 2004; KALMÁR Miklós: *Historizmus és századforduló*. Budapest, Nemzeti Tankönyv Kiadó, 2001; *A magyar művészet a 19. században*, 2013.
- 6 Archiv Halvního Mesta Prahy. Kaskova tanecní skola. 1079. 33/1 165. tekercs, 52.
- 7 Almanach 1871/1872 Technische Universität Wien, Universitätsarchiv.
- 8 JAKAB Dezső: *Lang Adolf élete és művei*. In: *Építő ipar és építő művészet*, 41. évf. (1917) 20. sz. 124.
- 9 Curriculum Vitae Persönliche Akte. Technische Universität Wien, Universitätsarchiv.
- 10 JAKAB Dezső: *Lang Adolf élete és művei*. In: *Építő ipar és építő művészet*, 41. évf. (1917) 21. sz. 131.
- 11 MÁRFI Attila: *A Pécsi Nemzeti Színház felépítése*. In: *Száz pécsi évad. A Pécsi Nemzeti Színház száz éve*. Szerk. BEZERÉDY Győző, SIMON István, SZIRTES Gábor. Pécs, Pannonia Könyvek, 1995. 12.
- 12 PILKHOFER Mónika: *Pécs építészete a századfordulón (1888–1907)*. Pécs, Pannónia Könyvek, 2004. 216.

- 13 PILKHOFER, 2004. 223–224.
- 14 KOMOR Marcell: *Pécs városának új színháza*. In: *A Magyar Mérnök és Építész Egylet Közlönye*, XXIX. köt. 1895. 444.
- 15 A táblán lévő évszám 1893–1894, az épületet viszont csak 1895-ben avatták fel, így feltehető, hogy a táblák megrendelésekor az építkezés késését nem számították be.
- 16 Kiss György (1852, Szászvár – 1919, Budapest) a korszak egyik kiváló szobrászmesztere, Grazban és Münchenben tanult. Főbb munkái: a budapesti Hősök terén álló Károly Róbert-szobor, a Parlament díszítése és a Pécs főterén található Szentháromság-szobor.
- 17 JAKAB, 1917. 130.
- 18 O. CSEGEZI Mónika: *A városi Gőzfürdő*. In: *Csongrád Megyek Építészeti Emlékei*. Szerk. TÓTH Ferenc. Szeged, 2000. 557.
- 19 O. CSEGEZI, 2000. 558.
- 20 O. CSEGEZI, 2000. 559.
- 21 O. CSEGEZI, 2000. 559.
- 22 O. CSEGEZI, 2000. 484.
- 23 O. CSEGEZI, 2000. 485.
- 24 O. CSEGEZI, 2000. 485.
- 25 A múzeum elnevezését egykori igazgatójáról kapta, aki a Kultúrpalotát a Tisza menti nagy házként emlegette.
- 26 PILKHOFER, 2004. 178–200.
- 27 N. n.: *A pécsi városháza tervpályázata*. In: *Magyar Pályázatok*, II. évf. (1904) 1. sz. 32.
- 28 PILKHOFER, 2004. 205.
- 29 JAKAB, 1917. 132

A tanulmányban említett levéltári források

Archiv Halvního Mesta Prahy. Kaskova tanecní skola. 1079. 33/1 165. tekercs, 52.
 Technische Universität Wien, Universitätsarchiv. Almanach 1871/1872.
 Technische Universität Wien, Universitätsarchiv. Curriculum Vitae Persönliche Akte.

További levéltári források

Csongrád Megyei Levéltár. Szeged Város Építési Terveinek és Iratainak Gyűjteménye.
 Kultúrpalota Tervei és Iratai XV.2.b. 58.
 Gőzfürdő Tervei és Iratai XV. 2.b. 54.
 Gőzfürdő Iratai XV. 2.b. 55.
 Országos Színháztörténeti Múzeum és Intézet, 267-272-es dosszié – Pécsi Nemzeti Színház.

További sajtóforrások

- N. n.: *Pécs, Színház*. In: *Vállalkozók Lapja*, XVI. évf. (1894. szeptember 4.) 5.
- N. n.: *Pécs új Színháza*. In: *Vállalkozók Lapja*, XVII. évf. (1895. október 8.) 2.
- N. n.: *Pécs Városháza*. In: *Vállalkozók Lapja*, XVIII. évf. (1896. augusztus 25.) 6.
- N. n.: *Pécs Városháza*. In: *Vállalkozók Lapja*, XXIV. évf. (1904. február 17.) 5.
- N. n.: *A pécsi színház-tervek; A bíráló bizottság jelentése*. In: *Építő Ipar*, XV. évf. (1891. január 28.) 734. sz. 28–29.
- N. n.: *A pécsi színház-tervek; A bíráló bizottság jelentése*. In: *Építő Ipar*, XV. évf. (1891. február 4.) 735. sz. 33–34.
- N. n.: *A pécsi színház-tervek; A bíráló bizottság jelentése*. In: *Építő Ipar*, XV. évf. (1891. február 11.) 736. sz. 42–43.
- N. n.: *Kultúrpalota Szegeden*. In: *Építő Ipar*, XVIII. évf. (1894. október 3.) 926. sz. 471–473.
- N. n.: *Kultúrpalota Szegeden*. In: *Építő Ipar*, XVIII. évf. (1894. október 10.) 927. sz. 450.

Képegyzék

1. kép. A pécsi Nemzeti Színház főhomlokzata
[fotó: Fülöp Zsuzsanna]
2. kép. A szegedi Gőzfürdő főhomlokzata
[fotó: Varga Orsolya]
3. kép. A szegedi Kultúrpalota főhomlokzata
[fotó: Varga Orsolya]
4. kép. A szegedi Kultúrpalota hátsó homlokzata, részlet
[fotó: Varga Orsolya]
5. kép. A pécsi Városháza főhomlokzata és a Király utcai homlokzat
[fotó: Varga Orsolya]

Adolf Lang in Szeged and Pécs

Adolf Lang is only presented peripherally by the current Hungarian history of art. He is generally believed to be a mediocre architect, coming from Vienna, who had built an Art Gallery (Kunsthalle), which is beautiful, but not adequate for its function and some theatres, as well. The aim of this study is to change this point of view.

Adolf Lang was born in June 5. 1848 in Smíchov, he graduated in 1868, from the Vienna University of Technology, where he was a student of Heinrich Ferstel, and later also his assistant between the years of 1871 and 1873. Adolf Lang had arrived to Budapest in 1873 as an architect of Pesti Építő Társulat, and started to design tenement houses. In 1874 his plan won the competition of the Art Gallery's (Műcsarnok) project, which is considered to be his main work. After a quite successful start of his career, he

moved back to Vienna for a short time, where he became the assistant of Karl Köenig university professor, after this he moved to Hague than to Bucharest. He spent 8 years in the Romanian capital before he moved back to Budapest, with a brief evasive to Vienna, where he met Antal Steinhardt and opened a joint architecture office. They had been working together until 1899. During this time they have created buildings such as the National Theatre of Pécs, the Palace of Culture and the spa at Szeged, several tenement houses at Budapest, and also the National Theatre of Kassa. After the turn of the century, the Town Hall of Pécs, the Redoute (Vigadó), the Post Office and the Financial Palace from Torda, were created as the individual works of Adolf Lang. In 1909 he moved permanently to Vienna from Budapest, where he spent the last four years of his life. He died in May 1913, due to serious illness.

The architecture styles of different periods are endeavoring, above all, to meet the expectations of their own time. According to this, the architecture of the second half of the 19th century has to fit the needs of the large-scale industry, dealership, developing economy, the changing forms of government and the increscent population. The reason of expansion of the Neo-Renaissance and later the Baroque can be found in this era's ideology. The urban culture, the individual freedom, the scientific thinking are about to become the cornerstone of the middle class because the baroque magnificence had an effect on them.

The study presents four buildings with different types of function, the neo-baroque National Theatre of Pécs, and the Town Hall, the neo-renaissance spa from Szeged and the neoclassical Palace of Culture. Through these buildings we can get a thorough insight in the versatility of his personality and the peculiarities of his art. Because all the above his oeuvre is not negligible, and it is worth to be researched.

